

Владан Станковић*

Институт за политичке студије, Београд

СРПСКИ ИДЕНТИТЕТ И ЦРНОГОРСТВО – ТРЕНУТНИ ОДНОСИ СНАГА**

Сажетак

Научни рад који је пред нама позабавиће се односом српског националног идентитета према политичко-идентитетском феномену црногорства. Предмет истраживања у ужем смислу биће политички однос снага између два сукобљена национална идентитета на простору Црне Горе: црногорског и српског – националног црногорства и традиционалног црногорства. Проблемска ситуација открива узроке сукоба српства и црногорства, бави се питањем (са)постојања црногорске националне свести, истражује тренутне односе снага у сету идентитетских питања (који осим социопсихолошке димензије учествују и у политичкој равни). Проблемско питање гласи: Шта је црногорство из угла српске (само)идентитетске свести? Како је црногорство као национални идентитет настало, и како се данас испољава? Који су најзначајнији политички инструменти остваривања црногорског националног идентитета, и како он сагледава српско национално биће у Црној Гори? Да би се до ових питања дошло неопходно је поћи од основне претпоставке која гласи: Да су српски и црногорски национални идентитети два опречна и често сукобљена идејна, идеолошка и политичка концепта са значајним последицама по политичке и геополитичке процесе. Иако се истраживање бави претежно тренутним односима политичке моћи између два идентитета, и временски пропитује нарочито период од стицања независности Црне Горе 2006. године до данас, временски период истраживања знатно је дужи и допире понегде и до у средњи век, а у простором смислу сагледава пространства негдашње и садашње Црне

* Научни сарадник

** Овај текст је настао у оквиру пројекта 179009 Министарства просвете, науке и технолошког развоја.

Горе. Методски поступци истраживања су: генетички метод, развојни приступ, упоредни метод, метод посматрања, статистички метод, анализа садржаја, идеалнотипски приступ..., уз богато коришћење логичких метода (индукције, аналогије и дедуктивног закључивања). Научни циљ рада сводио би се на откривање веза између српског и црногорског идентитета, проналажењу тачака сукоба, и могућности разрешења проблемске ситуације. Друштвена сврха научног рада тицала би се откривања процеса који воде у политичке сукобе и регионалне конфликте и успостављање мера превенције које отклањају трајну нестабилност у окружењу.

Кључне речи: српски идентитет, црногорски идентитет, мон-тенегринство, Црна Гора, политичке странке, друштво.

Српски народ није имао ту срећу да се, попут других народа у Европи, конституише у нацију на јединственом животном простору. Чак шта више, из бића српског народнословног етноса издвајани су други, новокомпоновани, народи, а на темељима новоконструисаних држава изграђиване су нове нације на животном ткиву српског етноса. Пре настанка нових нација изграђивани су нови идентитети, скупови социопсихолошких осећаја припадности новој нацији. Рад који стоји пред вама само је једна од тих прича...

1. ИДЕНТИТЕТСКА ГЕОГРАФИЈА И ПОВОЈ: СРПСТВО И ЦРНОГОРСТВО – ЈАНУСОВА ЛИЦА ИСТОГ

Историјски извори бележе да су се српски етнички простори у раном средњем веку простирали од утврђеног града Омиша на ушћу Цетине у Јадранско море на северозападу до излива реке Дрим у Јадран код града Љеш на југоистоку, и да су у дубину копна обухватили просторе: југоисточно од Имотског поља право на север до града Прозора, потом линијом ка истоку јужно од планине Бјелашнице, па на североисток до Братунца и преко Дрине линијом запад-исток до ушћа реке Лепенице у Мораву, и потом на југоисток источно од утврђеног града Ниша ка југу до Врања, те на југозапад до Призрена и Љеша. Најпроблематичнија је граница у северној Херцеговини, и мапе из предне-

мањићке Србије казују о граници Србије и Хрватске на Врбасу,³ која би сигурно укључила Усору и Соли, па се западна граница Србије није могла простирати источније од слива реке Босне где је засигурно излазила на реку Саву на северу. Пре Немањића српски етнички простор сигурно да није обухватао Ниш и Врање, али су један део Косова (Липљан) и Метохија (Пећ) већ и тада били у његовом саставу. Биће да је временом подручје од Врбаса до Дрине препуштено средњовековној Босни (која се формирала око реке Босне) те је Србија у Немањићкој епохи задобила горе истакнуте обресе: јужно од Прозора источно испод јужних обронака планине Бјелашнице на североисток до Дрине и даље ка истоку централном Шумадијом. Како год било извори у прве српске државе бележе: Паганију на крајњем западу (са утврђеним градовима Мокро односно Макарска, Острог односно Заострог, Славинец односно Градац), Захумље (на северу град Благај на реци Буни подно данашњег Мостара, јужно утврђени град Хум и приморски Стон), Травунију са Конавлима (са градовима: Требиње, Врм и бокељски Рисан), Дукљу (са утврђеним градом Скадром, те градовима Градац, Новиград, Лонтодокла⁴) и Рашку (са центром у Расу).⁵ Иако, на неколико места у својим списима ромејски цар Константин Порфирогенит пише о Паганима-Неретвљанима,⁶ Захумљанима, Травунцима и Дукљани-

3 У долини Уне, Сане и доњег Врбаса живели су измешани Срби и Хрвати. (Видети у: Реља Новаковић, *Где се налазила Србија од VII до XII века?*, Историјски институт/Народна књига, Београд, 1981, стр. 38: „Питајући се зашто ниједан од њих не укључује наведене области ни у Хрватску ни у Србију пада нам на ум да се, можда, до њихова времена не само на том подручју већ ни поречју Уне, Сане и доњег Врбаса није образовала ниједна територија слична онима на Приморју те их не наводе само зато што нису ни постојале као јаче организоване територијално-политичке заједнице. Сасвим је могуће да су на споменутом подручју живеле етничке скупине и Срба и Хрвата са својим жупанима мањег значаја.“)

4 Константин Порфирогенит, *De administratio imperio*, глава 35.

5 Биће да су прве четири земље: Паганија, Захумље, Травунија и Дукља као приморски и трговачки крајеви били развијенији од унутрашње Србије, па се стога и помињу посебно. (На ову тему у: Vatroslav Jagić, *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*, JAZU, Zagreb, 1867, стр. 47: „Između svih krajeva, u kojih su stanovali Srbi, najviše se za sada (u IX do XI veka) dotičaše vanjskoga svijeta dalmatinsko primorje, na ime Zahumlje i Duklja ili Zeta; ovamo se i nagibaše čitava snaga toli političkoga koli narodnoga života: one druge krajeve, kano Srbiju i Bosnu, zaklanjaše od zapada država hrvatska, a od istoka država bugarska te su i u svom razvitku, koliko se čini, znatno zaostajali za pomenutom jugozapadnom stranom.“)

6 „Исти Пагани воде порекло од некрштених Срба из оног времена у којем је њихов поглавар затражио заштиту цара Ираклија. (...) Названи су Пагани зато што нису прихватили крштење у време кад су сви Срби примили крштење. Назив *пагани* на језику Словена значи *некрштени* али на језику Ромеја њихова земља се зове Арента (Неретва) па се и они називају Арентани (Неретвљани) са стране истих Ромеја.“ (Константин Порфирогенит, *De administratio imperio*, глава 36)

ма, па онда посебно о Србима, све ове области, по свему судећи, издваја из назива Србија, али их, неспорно, третира као српске.⁷ Ваља одмах истаћи да се заговорници расне и етничке самобитности Црногораца позивају на спис Константина Порфирогенита када истичу да цар-писац нити на једном месту Дукљане не подводи под Србе,⁸ иако изричито то наводи за Травуњане, Захумљане и Неретвљане.⁹ Међутим, сама подела Порфирогенита када расправља о Далмацији као јединственом простору негдашње римске провинције Далмације, своди се на нижи ниво грубе поделе на Хрватску и Србију, и на трећи изнијансиранији ниво поделе на Хрватску, Србију, Паганију, Захумље, Травунију и Дукљу. Имајући у виду јединственост Хрватске, и порекло Паганије, Захумља и Травуније, изостанак Дукље из дихотомне поделе на Хрватску и Србију може указивати само да је Дукља не-самостална и српска, јер би је у супротном Порфирогенит навео у подели у другом нивоу (где само наводи Хрватску и Србију).¹⁰

Неколико десетина година касније грчки аутор Јован Скилица пише о дукљанском владару Стефану Војиславу којег не назива

7 Реља Новаковић, *Где се налазила Србија од VII до XII века?*, Историјски институт/Народна књига, Београд, 1981, стр. 30: (...) у току два-три века од основне масе Срба у Далмацији, због посебних географских околности, развило неколико области које су брже напредовале од оних крајева у унутрашњости Далмације где су такође живели Срби. Можда их зато писац 29. поглавља, као и других глава DAI, назива именима области које су настајивали, а не етничким називом са којим су дошли на Балканско полуострво.“

8 „(...) писац за Дукљане не наводи којег су порекла,“ (Ibidem, стр. 60)

9 Константин Порфирогенит, *De administratio imperio*, глава 33, 34, 36 (Тако нпр: 33. „Они који сада тамо живе у Захумљу, Срби су из времена оног архонта који је тражио заштиту од цара Ираклија.“; 34. „Земља Травуњана и Конављана је једна. Становници су потомци некрштених Срба, из времена оног архонта (кнеза) који се одселио из некрштене Србије и затражио заштиту цара Ираклија, све до времена Властимира, српског архонта.“; 36. „Исти Пагани воде порекло од некрштених Срба из оног времена у којем је њихов поглавар затражио заштиту цара Ираклија.“)

10 Ову примедбу је ставио историчар Предраг Коматина, који је следећи логику наратора извео следећи логички закључак: „(...) Далмација представља највиши ниво, јер обухвата цео простор који је у питању; Хрватска и Србија представљају други ниво, тј. први степен поделе тог истог простора, док је подела на Хрватску, Србију, Захумље, Травунију и Конавли, Дукљу и Паганију тек другостепена у односу на поделу на Хрватску и Србију и представља најнижи ниво. Пошто је Хрватска у другом и трећем нивоу свакако једна и иста, сам по себи се намеће закључак да је под Србијом у другом нивоу Порфирогенит подразумевао све остале земље које су представљале најнижи ниво територијалне поделе онога што је он сматрао не-кадашњом јединственом великом Далмацијом, те самим тим и Дукљу.“ (Предраг Коматина, „Идентитет Дукљана према *De administrando imperio*“, *Зборник радова Византолошког института*, Vol. LI, Византолошки институт, САНУ, Београд, 2014, стр.38)

ва никако другачије до „архонтом Срба“.¹¹ Већ у доба првих Немањића нема никакве сумње да је Дукља српска земља. Тако нпр. „Стефан Немањић у Житију Светог Симеона пише како је, у време светитељевог рођења, био велики метеж у овој страни српске земље, и Диоклитије и Далмације и Травуније.“¹² Стефан Немањић носи титулу краља „све српске земље, и Диоклије, и Далмације, и Травуније, и хумске земље“.¹³ Али је још у преднемањићком периоду Константин Бодин, унук Стефана Војислава, носио титулу „ексусијаст Дукље и Србије“, па се из овога изводи закључак о раном органском јединству Дукље и Србије, као два удеоа подручја једног државног организма (што се може видети и на мапи испод текста). И управо је Дукља као развијенија раносредњовековна медитеранска земља давала владаре, који су државу ширили у копно безобличне а плодније Србије. Постоји ту још једна значајна разлика: приморске земље су неговале сапостојање обе обредне хришћанске праксе – и оне грчке, али и оне латинске. По том питању једино је Дубровник био искључив – латински, док је дубина копна отимана од источних Ромеја, па је тамо грчки обред био доминантан, а временом и искључив. Тек је временски проток довео до тога да између упражњаваоца обредних пракси дође до нетрпељивости до у минуциозност. Па како год нам се ове разлике данас чиниле велике, с почетка су биле занемариво мале.

Србија је, напросто, била продужетак Дукље, чак поприлично недефинисани појам, оно што се касније подводило најпре под свест о Брдима, и још даље и касније под Прекобрђа (*Transmontana*): Полимље, Стари Влах, Рашку, Поморавље... Србија је усвајала дукљанске владаре као своје, јер они су уистину њој и припадали: баш као што пасиван принцип потпада под активан. Србија је била плен Дукље, а владари Дукље су као Срби овладавали њеним недефинисаним простором. Плодна и податна Србија то је чинила баш као што женски принцип чини са мушким, и то није непознато у историји европског средњовековља.¹⁴ Феудализам и није ништа друго до фаза великих пио-

11 Тако нпр. у: Предраг Коматина, „Србија и Дукља у делу Јована Скилице“, *Зборник радова Византолошког института*, Vol. XLIX: 159-186, Византолошки институт САНУ, Београд, 2012, стр.161: „Стефан Војислав, кога на том месту назива *архонтом Срба*, побегао је мало времена пре тога из Цариграда и заузео земљу Срба, истеравши одатле Теофила Еротика.“

12 *Ibidem*, стр.168.

13 Стефан Првовенчани, Повеља Богородичиној цркви на острву Мљету, 124.

14 Слично: Ђорђе Вид Томашевић, „Црногорци и остали Срби“, <http://www.njegos.org/arhsrpski/vid.htm>: „Стара Римска Диоклеа, од седмог века словенска Дукља, од једанаестог српска Зета, а од петнаестог још српскија Црна Гора јесте српска држава уз море, као што је Рашка српска држава у унутрашњости.“

И када је дошло до слабљења средњовековне српске државе, након преране смрти цара Душана Немањића, из царства се убрзо издвојила приморска Зета,¹⁷ коју је под управу ставила династија словенизованих Романа – Балшића, за коју неки извори тврде да је пристигла из француске Провансе пар векова раније, као *De Baulg* или *De Balls*,¹⁸ на наговор Јелене Анжујске супруге краља Уроша Првог Немањића. Владавина Балшића није дуго потрајала, па је већ под моравским кнезом Стефаном Лазаревим Хребељановићем, Зета родбинским везама поново ушла у саставу српске деспотовине.

Отоманска освајања подупирала су јединство и свест православно-хришћанског становништва, а мала независна државица око Цетиња левитирала је: час ка Млечима (Венецији) час ка удаљеној „једноверној“ царској Русији. Из тог времена се усталила функција губернатора или *гувернадуре* која се наслеђивала искључиво у оквиру једне фамилије – Радоњића. Са слабљењем Млетака Радоњићи, као носиоци секуларне власти, настоје да се приближе Бечу и Хабзбурзима. Почетни склад световних гувернадуре и верских митрополита израстао је временом у концепцијски сукоб Радоњића и Петровића.¹⁹ Сукоб се свршио у корист митрополита, па је црногорски идентитет грађен на пркосу османском завојевачу, у јаком ослонцу на руски двор, на Косовски мит и истицање црногорства као „најчистијег узора васцелом поробљеном српству“, чији су крајњи израз песничка, филозофска и национална дела владике и главара Петра Другог

17 Александар Раковић, „Етнички идентитет Дукље и Зете“, <http://www.njegos.org/medieval/srednji.htm>. „Послије смрти цара Душана Балшићи су се осамосталили у Зети, а српско царство почело је све више да се осипа.“

18 Тако нпр. у: Čedomir Drašković, „Zeta/Crna Gora u doba Balšića (1360-1421)“, Zbornik radova *Balšići*, Matica crnogorska, Cetinje, 2012, str. 7: „По неким наводима (најчешћим), поријеклом су француске аристократе.“ Драшковић потом наставља: „*Dominus Balša I* vladao je (iz Ulcinja, prijestonog centra Balšića): veoma prostranom „zemljom Zetskom i Pomorskom, i polovinom srpske zemlje, a dijelom i grčke“ – od rijeke Mače u srednjoj Albaniji pa do Dubrovnika, i od Lovčena do Prizrena (Zeta, Albanija, Kosovo, Hercegovina). Bio je katolik, kao i njegova dva nasljednika – Balša II i Đurađ II Stracimirović Balšić, dok je četvrti i posljednji Balšić, Balša III umro relativno mlad. Živio je, odnosno vladao i ratovao pod snažnim uticajem svoje majke Jelene, kćerke srpskog kneza Lazara Hrebeljanovića – i pod njenim uticajem prešao je u pravoslavni obred.“ (Ibidem, str.7-8)

19 „Tako se u Crnoj Gori, kroz dvije institucije – Cetinjsku mitropoliju i gubernadurstvo – kroz koje su djelovale dvije najbogatije njeguške porodice, Petrovići i Radonjići, formiraju dva politička centra u okviru oslobodilačkih snaga.“ (Tomica Nikčević, „Gubernadurstvo kao politička struja Crne Gore“, *Matica*, 191-210, Matica crnogorska, Cetinje, 2010, str.195)

Петровића Његоша.²⁰ Кроз све то време Црна Гора је трасирала развој од православне теократске државе до апсолутистичке и уставне монархије, а у победама над Турцима се из почетне четири нахије „спустила подно Брда“. Ваља истаћи да је под последњим Петровићима било покушаја да се изгради хомогена црногорска држава, у којој би владике-наследници Пећке патријаршије управљале „помесном црногорском црквом“, али се није доводио у питање српски карактер ни Црне Горе као државе, ни владарске куће Петровић-Његош, нити „помесне црногорске цркве“ као дела српске Пећке патријаршије.

Прилике се додатно компликују када долази до уједињења, и када црногорска држава улази у састав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. „Божихна побуна“ присташа династије Петровића задобија обрису борбе за очување црногорске државности,²¹ премда и најокорелији поборници „зеленаштва“ нису негирали своје српско порекло.²² Они су се борили за свог краља Николу, и своју државу Црну Гору, а касније се у Краљевини Југославији окупљају око политичке идеје „федерализма“, прихватајући заједничку јужнословенску државу. По доласку италијанских окупатора, на Петровдан 12. јула 1941. године, поново се обнавља независна држава Црна Гора,²³ али само дан касније 13. јула 1941. подигнут је устанак против новоуста-

20 Александар Раковић, „Етнички идентитет Дукље и Зете“, <http://www.njegos.org/medieval/srednji.htm>: Још „након пада Зете Црнојевића, 1499, Црна Гора ће се њихати на култу Обилића и косовском завјету, на идеалима обнове српског царства, на слави Немањића и Црнојевића.“

21 Branko Banović, „Narativna reprodukcija savremenog crnogorskog identiteta u procesu Evroatlantski integracija (II dio)“, *Etnoantropološki problemi*, Vol.8, № 2/2013: 519-537, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2013, str.522.

22 Зоран Милосављевић, „БиХ и Црна Гора (не)одрживе мултинационалне творевине“, *Српска политичка мисао*, Vol. 38, № 4/2012: 301-318, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 310: „Без обзира на сукобе бјелаша и зеленаша, велика већина становништва се, у међуратном периоду, изјашњавала као Срби (из Црне Горе), а српско порекло чак ни код најљућих присташа династије Петровић није довођено у питање.“

23 (Неименован извор), „Црногорски Сабор прогласио је слободну и независну Краљевину Црну Гору“, *Глас Црногорца*, бр. 9, од 13. јула 1941: „Вјерни својим традицијама, ти поносни и горди горштаци, који су вјековима знали, јуначким срцима, да се супроставе непријатељу, у неједнакој борби, умјели су да сачувају вјеру у бољу судбину, која их је данас подарила највећим даном: слободом, правдом и независношћу. Црна Гора, ишчаурена из једне колијевке саткане врлинама, достојих највећег признања и највеће мушкости, ступа данас висока чела, свјесна своје сигурне будућности, сигурна да има уза се искрена, моћна и племенита пријатеља, велику Фашистичку Италију, која данас оружјем у руци води свету борбу за права народа.“

новљене марионетске творевине.²⁴ Пред сам крај Другог светског рата ПолитБиро КПЈ проглашава црногорску нацију.²⁵ Сви дотадашњи Срби из Црне Горе имали су се сматрати Црногорцима, али се чак и тада подразумевало да су Црногорци заправо етнички Срби („Српско име црногорско презиме“). Последица овог био је податак из пописа 1948. године према коме је у Црној Гори тог поратног доба живело свега 1,78% Срба. Током распада СФРЈ (1990-1992) са Цетиња креће буктиња црногорско-монтегринског национализма која задобија политичке обресе у деловању Либералног савеза Црне Горе.²⁶ Овај ће национализам задобити елементе шовинизма и антисрпске хистеричке током деведесетих година XX века. У наступима вођа ЛСЦГ, и њихових следбеника, непрестано се инсистира на „националном освјешћењу црногорског народа“ и „враћању државности Црној Гори“, помиње се „великосрпска окупација“, а Срби из Црне Горе се увредљиво називају „Посрбицама“.²⁷ Талас антисрпске

24 На ову тему у: Радоје Пајовић, *Контрареволуција у Црној Гори – четнички и федералистички покрет 1941-1945*, Обод, Цетиње, 1977, стр. 78-86.

25 „Dnevni list Borba je, u utorak, 1. maja 1945. objavila tekst Milovana Đilasa: O crnogorskom nacionalnom pitanju. Mnogi ovaj tekst, bez sumnje pisan po Titovoj narudžbini i diktatu, smatraju danom zvaničnog rađanja crnogorske nacije.“ (Dragan Vlahović, „Dan kada je rođena crnogorska nacija 1. maj 1945. godine – mesto rođenja Borba, organ KPJ“, *Srpsko nasleđe*, №11, novembar 1998.)

26 „Култ црногорске државе, обоготворење државе као идола, као извора и смисла живљења – то је, уствари, суштина идеологије Либералног савеза.“ (Предраг Вукић, „Мржња према Србима уједињавала чланство ЛСЦГ“, *Српске новине*, Подгорица, 19. фебруар 2010, стр.8)

27 „Суштина идеологије Либералног савеза не може бити схваћена уколико човек није живио на Цетињу и имао непосредан контакт са присталицама те партије. Не заборавимо, иако је руководство Либералног савеза тежило да постане утицајна политичка партија на нивоу цјелокупне Црне Горе, њима то није пошло за руком. Они су до краја остали локалистичка, у суштини катунско-цетињска партија. Према томе, само у контакту са њиховим чланством и симпатизерима човек је могао да схвати шта либерали у ствари желе. Ви то не можете схватити читајући њихове партијске документе и програмска начела, која су фризирана за неке и лаковјерне. Дакле, не само за Либерални савез, него за сваку политичку партију, уколико желите утврдити њене реалне циљеве, морате имати контакт са члановима те партије. У противном, наћи ћете се на странпутици и нећете спознати истину. Либерални савез је окупљао необразовану или полуобразовану омладину и регрутовао социјални полусвијет у своје редове. Разумије се, није сваки члан Либералног савеза припадао том слоју, поготово не ван Цетиња, али када је о самом Цетињу ријеч, заиста велик број следбеника те партије били су незапослени млади људи без високе стручне спреме, без стабилних извора прихода, многи и без породице. То су били људи који су године потрошили учествујући на митинзима Либералног савеза и на крају су искоришћени и заборављени од сопственог руководства. Ова партија се, дакле, у значајној мјери ослањала управо на свијет улице, или, како се то каже, лумпен-пролетеријата. Тај сегмент друштва је било најлакше регрутовати, искористити и поткупити, а потом

побуне толико је силовит и снажан, национално занесењачки, да негира сваки српски основ и корене и измешта црногорство у окружење „јужнословенских Склавинија“: Конављана, Дубровчана и/или Неретвљана (Далматинаца).²⁸ Постоји јасна тенденција да се радикално раскине са српством у било ком контексту. Политичко прегнуће (само)раскида-са-српством располутило је православну популацију у Црној Гори тако да многи Црногорци који су подразумевали своје српство сада почињу да се дистанцирају од црногорства и да се изјашњавају искључиво као Срби из Црне Горе, пошто бити Црногорац више не значи исто што и бити Србин. Тако српска популација са 1,78% из 1948. године на попису из 2003. нараста на чак 31,99%,²⁹ односно 28,73%³⁰ 2011. године (уз све притиске и нерегуларности у погледу изјашњавања у сада већ независној Црној Гори). Ваља истаћи и да је према попису из 2003. године у Црној Гори српским језиком говорило 63,49% (наспрам 29,96% црногорским)³¹, а да се по последњем попису из 2011. године, и поред великог асимилационог притиска релативна већина становништва и даље изјашњава да говори српским језиком (42,88% српским језиком наспрам 36,97% који су оптирала за „црногорски“³²).

Већ самим увидом у статистичке податке постаје очигледно да је Црна Гора у тзв. „идентитетским питањима“ дубоко подељено друштво. Статистика непорециво намеће закључак према коме је српско национално биће у Црној Гори угрожено агресивним насртајима радикалног великоцрногорског грађанистичког пројекта „изградње црногорске нације“ путем етничког инжењеринга дукљанизације (тзв. „монтенегринство“).

га усмјерити против клира Српске православне цркве на Цетињу.“ (Ibidem, стр.9)

28 „da su od najranijih Sklavinija, koje su naselile tle današnje Crne Gore, imali pretežno svoju autohtonu etnogenezu do najnovijih vremena crnogorskoga naroda, odnosno nacije.“ (Dušan Ičević, *Crnogorska nacija*, Drugo izdanje, Forum za etničke odnose, Beograd, 2015, str.112)

29 MonStat, *Konačni rezultati popisa 2003 – Stanovništvo prema nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti u Republici Crnoj Gori po opštinama*, Saopštenje, broj 44, Zavod za statistiku, Podgorica, 21. septembar 2004.

30 Monstat, *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori 2011. godine*, Saopštenje, broj 83, Zavod za statistiku, Podgorica, 12. juli 2011, str. 6.

31 Завод за статистику, *Попис становништва, домаћинстава и станова у 2003 – Становништво – вјероисповјест, матерњи језик и национална или етничка припадност према старости и полу*, Књига 3, Подгорица, Новембар 2003, стр.10.

32 Monstat, *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori 2011. godine*, Saopštenje, broj 83, Zavod za statistiku, Podgorica, 12. juli 2011, str. 10.

Тако се црногорски национални идентитет гради из етничког бића српског народа претапањем етничких и националних Срба у националне Црногорце.³³

2. ИДЕНТИТЕТ У ЦРНОЈ ГОРИ: ИЗМЕЂУ ТРАДИЦИОНАЛНИХ ЦРНОГОРАЦА И НАЦИОНАЛНИХ ЦРНОГОРАЦА

Црна Гора је недовршена национална творевина из неколико веома битних разлога. Први разлог је што је у њој национална већина заправо национална мањина. Према последњем попису становништва из 2011. године националних Црногораца је у Црној Гори свега 44,98% или 278.865 глава. У тај број записани су и сви они који су се под разним врстама притисака (рад у јавним службама, примаоци социјалне или какве друге помоћи...) уписују под: „Црногорци“. Асимилациони резервоар „НовоЦрногораца“ највећи је у српској етничком корпусу.³⁴ Да је тако указује статистика: на попису из 2003. да су „Срби из Црне Горе“ изјаснило се: 31,99% Срба или чак 198.414 људи, али је тај број у попису само 8 година касније смањен на свега 28,73% (178.110), дакле за целих 3,26% или чак 20.304 становника. У исто време за тих 8 година од пописа 2003. године до пописа 2011. године број Црногораца се увећао са 43,16% или 267.669 на 44,98% или 278.865. Још је уочљивија разлика у идентитетском инжењерингу када је у питању оптирање за матерњи језик. Према попису из 2003. српским језиком је говорило готово 2/3 свих становника Црне Горе, или чак 63,49% (393.740). Са друге стране новоустановљеним црногорским служило се свега 21,96% или 136.208 становника Црне Горе. Ситуација је значајно другачија у попису из 2011. године, дакле само 8 година касније. Сада је за српски језик као матерњи оптирало свега 42,88% или 265.895 грађана Црне Горе, док се да говори црногорски као матерњи изјаснило чак 229.251 или 36,97%. Српски језик је и даље доминантан језик у Црној Гори којим се служи релативна већина становника Црне Горе, али је тај број значајно умањен идентитетским инжење-

33 На ову тему и у: Владан Станковић, „Грађански концепт црногорске нације – процес асимилације Срба *in vivo*“, *Политичка ревија*, Vol. 30, № 4/2011, Институт за политичке студије, Београд, 2011, стр. 69-88.

34 На ову тему у: Владан Станковић, „Српско питање у постреферендумској Црној Гори“, *Политичка ревија*, 03/2006, Институт за политичке студије, Београд, 2006, стр. 521-530.

рингом, који се одвија пред нашим очима, и спао је далеко испод апсолутне већине. Закључак ових социометријских налаза је да долази до значајних промена у идентитетској структури „грађана“ (и „сељана“) Црне Горе, али да истовремено постоји једно чврсто језгро од око 30% Срба, који су одлучни да бране свој идентитет и традиционално наслеђе Црне Горе.

И ту сада долазимо на терен запитаности: Како је могуће да долази до тако силовитих осцилација у идентитету Срба и Црногораца? Реч је о феномену двојног идентитета у чак три идеалнотипска модела.

Први модел чине национални Црногорци.³⁵

Најекстремнија позиција црногорског варијетета исказује нам следеће оцене. 1) Црногорци немају никакве везе са Србима.³⁶ Од њих се разликују и антрополошки и физиолошки. Црногорци имају малу заступљеност словенске расе, а хаплотипски налази указују на знатније присуство илирске хаплогрупе. 2) Корифеји националне самобитности Црногораца често се позивају на „Летопис попа Дукљанина“, и радо истичу изостављања византијског цара Константина Порфирогенита да Дукљане означи српским именом, као што то чини са: Травуњанима, Конављанима, Захумцима и неретвљанским Далматинцима. 3) Овде се Србији изједначавају са Србима и називају pejоративно „Србијанци“-ма. За њих се тврди да су потомци Трачана и Дачана. Овакав екстреман модел црногорства је расистички и културално шовинистички. Негира се динарски карактер Срба из Србије и њихове крвне везе са Црном Гором, Боком и Брдима. Промовише се супериорност илирско-дукљанске црно-

35 „Читава прича о технолошком инжењерингу изградње црногорског идентитета некако лавира између два концепта: бржег и радикалнијег етноидентитетског, и споријег (али темељнијег) грађанског. Овај процес има за циљ: асимилацију Срба у Црној Гори и њихово претварање у Црногорце, стабилизацију црногорске државности, и отклањање опасности да Црна Гора постане консоцијативна држава или држава конститутивних народа попут нпр. БиХ.“ (Владан Станковић, „Грађански концепт црногорске нације – технологија асимилације Срба *in vivo*“, *Политичка ревија*, 4/2011: 69-88, Институт за политичке студије, Београд, 2011, стр.72)

36 „Они су, наима, уверени да је црногорски народ, настао још у раном средњем веку на територији некадашње римске провинције Превалис или Превалитана, од племена под другим именом и да се онда развијао читав миленијум све до настанка савремене црногорске нације. Том народу је првобитно име било Дукљани, по области Дуклеа, потом Зећани, по реци Зети, да би се напоследку усталило име Црногорци које траје и данас.“ (Милош Кнежевић, *Изневјерена држава – Србија и Црна Гора у времену разлаза*, Институт за политичке студије, Београд, 2007, стр. 385)

горске расе Монтенегрина (високи, отпорни, храбри, физички привлачни, сналажљиви односно ситуационо-интелигентнији од „Србијанаца“). 4) Прикрива се култ косовских јунака, донекле истиче култ Обилића и његово порекло, и некритички се сагледава култ Цетиња као бастиона непоробљене „земље“. На (остале) Србе се гледа као на „турску рају“. 5) Чак се и црногорска династија Петровић-Његош назива „окупаторском, великосрпском династијом“.³⁷ Негирају се корени оца Милоша Обреновића Теодора Михаиловића чији деда потиче од Милошевића из Братоножића, прећуткује се васојевићко порекло Карађорђевића-Петровића и да је регенту Александру Карађорђевићу краљ Никола био деда по мајци,³⁸ не спомињу се грбаљски корени Хребелановића (светог моравског кнеза Лазара), и фалсификује хумско-зетско порекло династије Немањића који из Дукље овладаху рашком земљом као „копненом Србијом“.

Умеренија позиција црногорског варијетета нам указује на грађански концепт црногорске нације. 1) Црногорац је сваки држављанин Црне Горе ма ко он био, при чему се не одустаје од паралелног процеса конструисања црногорске нације. 2) Антиципијенту се намеће не само црногорско држављанство као чињеница заснована на праву (*hoc secundum legem*), са свим правима и обавезама које из ње проистичу, већ му се подмеће читав пакет идентитетске „црногорштине“. Овде је само по себи српство искључено из сваког „црногорствовања“.³⁹ 3) Србима се евентуално признаје статус националне мањине. У основи Срби у Црној Гори се третирају као безоблична маса, резервоар за изградњу црногорске нације.

Други модел је „мешовити“. Он прихвата подвојеност србо-црногорског идентитета. Прихвата се чињеница да је нацио-

37 Чак се наводи како је династија Петровић-Његош влашког порекла, и како са Црногорцима немају никакве везе. (О томе у: Čedomir M. Lučić, „Sloboda, vjera i nacionalni duh vladajuće loze Petrovića“, Зборник радова: *Dinastija Petrović Njegoš*, том I, CANU, Podgorica, 2002, strana 274.-фуснота)

38 Регент Александар Карађорђевић дан пред избијање Првог светског рата шаље краљу Николи писмо на Цетиње следеће садржине: „Шаљем поздрав мојем мудром и драгом деди и храброј црногорској војсци.“, а краљ Никола Петровић му одпоздравља: Живио, мој мили унуче, на радост твојега драгога оца и моју! Живјела храбра српска војска! Живјело наше мило Српство! Твој дјед Никола“ (Регент Александар Карађорђевић краљу Николи Петровићу и обрнуто, *Телеграм*, 14/27. јули 1914)

39 „(...) u ovom modelu nacionalnog identiteta građanstvo, kao ključna njegova komponenta, *pacifikuje* kulturno-etničko kao potencijalno isključivo.“ (Danijela Vuković-Čalasan, Mehmed Đečević: „Izazovi izgradnje građanskog identiteta u Crnoj Gori“, *Migracijske i etničke teme*, Vol. 31, №1/2015: 7–37, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 2015, str.10)

нална идентификација често подељена по кућама, чак и унутар породица (нпр. деда Југословен, син Србин, унук Црногорац; или: један брат Црногорац, а други Србин). Не постоји јасна линија раздвајања између српства и црногорства.

1) У варијетету који нагиње „грађанском црногорству“ српство је само „нееманциповано црногорство“, атавизам прошлости, пуки традиционализам, реликт „петровићевске Црне Горе“. 2) Црногорски варијетет мешовитог модела исказује свест за карактеролошке, менталитетне и обичајне различитости између Црногораца и једног дела Србијаца, нарочито оних у прекоморавским крајевима: србизованих потомака Дачана источне Србије и Трачана југоисточне и јужне Србије, који никада у средњем веку (све до Карађорђевих времена) нису били у саставу српске државе.

Са друге стране, у оквиру мешовитог модела варијетета који нагиње интегралном српству бити Црногорац је пре свега одредница наслеђа. 1) Традиционални Црногорац је онакав какав је он био у славним временима „петровићевске Црне Горе“ – праве српске Црне Горе: независне али српске државе. 2) Овај приступ захтева консоцијативно разрешење реконфигурације друштвених односа у Црној Гори – политичкој заједници са већинском православном популацијом. Црна Гора би била консоцијативна демократија равноправних народа: националних Црногораца, традиционалних Црногораца или Срба, Бошњака, Муслимана, Албанаца и Хрвата. 3) Тако постављен српски варијетет мешовитог модела се залаже за конститутивни приступ српског народа у оквиру Црне Горе, јер заступници овакве опције Црну Гору сматрају својом матичном државом.⁴⁰ 4) Истовремено постоји тенденција ка ширем облику државног организовања под кровну заједницу која би се звала „Савез српских држава“, а у којој би Црна Гора била једна од држава-чланица са својим посебностима: специфичном културом, традицијом и историјом.

Конечно, *трећи* модел је српски. У основи он прихвата традиционално црногорство као чињеницу и културалну наслугу наслеђа ранијих времена. 1) Црногорство је овде више земаљска одредница: стицај историјских детерминизама који су Црну Гору наметнули Старој Херцеговини, Брдима или нпр. Боки, током ратова против Османлија. Црна Гора се у оваквом схватању своди на: четири нахије, део барске и никшићке општине. Све остало и није стара, национална Црна Гора. 2) Овај модел негира црногорску нацију као фабрикат Коминтерне и новоиден-

40 Милош Кнежевић, *Изневјерена држава – Србија и Црна Гора у времену разлаза*, Институт за политичке студије, Београд, 2007, стр. 460.

титетског инжењеринга евроатлантиде који се одражава пуким насиљем чувара уставног поретка новоцрногорске државности које оличавају остаци комунистичких структура заоденутих у ново евроатлантидно рухо. 4) Срби и српски народ су градили државу Црну Гору. Она је и изграђена као прва модерна српска држава. Било је то време када су етничко и национално били синоними. Услед насртаја Запада на српски животни простор то више није случај: национално је прогутало етничко и настоји да га потпуно негира. 5) За присталице овог модела династија Петровић-Његош је пре потврда необоривог српског идентитета него вредност-сама-по-себи (пошто је свргнути краљ Никола Петровић покренуо ланац братоубиства и сепаратизам након абдикације). 6) Српски модел на црногорство гледа као на један од аспеката српства. Као што постоје Срби-пречани: Банаћани, Сремци, Бачвани или нпр. Крајишници: Далматинци, Личани, Кордунаши, Банијци, Славонци, Купрешани, тако постоје и „овострани Срби“: Семберијци, Романијци, Херцеговци, Шумадијци, Браничевци, Тимочани, Левчани, Моравци, Ерцови, Рашани... па и Црногорци. Црна Гора се у том идентитетском пресеку сагледава његошевски: као „српска Спарта“. Њој се не негира државност, али је њена државност историјска, а будућност део ширих, свесрпских интеграција.⁴¹ Она је била пијемонт и узор свим другим Србима. Стога је ово виђење најдубље српско и интегритетско. Црногорац је овде епитет за чистог „100%“ Србина.

3. СТРАНАЧКИ ЖИВОТ ЦРНЕ ГОРЕ И ПОЛИТИЧКА ИДЕНТИСТИКА

Сада нам само још преостаје да размотримо однос између политике и идентитетске: саодношења идентитетских питања у равни политичких идеологија у страначком спектру Црне Горе. Ово ће бити извесна синтеза свега претходно исказаног. Кренимо редом...

Либерални савез Црне Горе (ЛСЦГ) Славка Перовића је у програмском смислу представљан као либерална и грађанска партија, али је у идентитетском смислу имао мало шта са том идеологијом. Као настављачи зеленаша и федералиста „Црно-

41 Танјуг, „Дедеић – Србима потребне националне, а не европске интеграције“, *Вечерње новости*, Београд, 27. март 2018: „Српском народу нису потребне европске, него националне интеграције, изјавио је председнички кандидат опозиционе Српске коалиције на црногорским председничким изборима Добрило Дедеић.“

рске странке“ од пре Другог светског рата, и велики поборници индипендизма краља Николе Петровића, полагали су искључиво право на национално црногорство. Противници било какве државне форме са Србијом, ван оквира велике Југославије.⁴² Начелно: реч је о грађанском црногорству, али су се следбеници овог покрета често позивали на хиљадугодишње порекло црногорске државе и црногорског народа. Потпуно негирају српски идентитет Црногораца. За њих су Срби у Црној Гори у најмању руку мањина, баш као и Бошњаци или Албанци нпр. За многе од њих Срби из Црне Горе су идентитетски увоз из Србије.

Социјалдемократска партија Црне Горе (СДП ЦГ) Ранка Кривокапића настала је од југословенске странке Савез реформских снага Југославије (СРСЈ) коју је предводио југословенски премијер Анте Марковић и из Социјалистичке партије Црне Горе (СПЦГ) као преименованог Социјалистичког савеза радног народа Црне Горе (ССРН ЦГ).⁴³ Однос према српству тумаче југословенски: као однос према другости, према једној од „јужнословенских склавинија“. Идентитетски важе за отворено процрногорску странку; идеолошки су начелно грађански оријентисани и социјалдемократски усмерени. Током деведесетих година прошлог века били су у запећку радикалнијег Либералног савеза, али када је Мило Ђукановић решио да потпуно раскине са српским идентитетом, увео је СДП ЦГ у владу Црне Горе, и користио их као јастребове за обрачун против присталица заједничке државе Србије и Црне Горе. Непрестано понављају како Црна Гора има своју прошлост и посебан идентитет, независтан од српског идентитета.

Социјалдемократе (СД) Ивана Брајовића су странка настала из СДП-а. Важи за процрногорску странку која се отворено, као и претходне две, залаже за Европску унију и НАТО. Као што је СДП послужио личној власти Мила Ђукановића да неутралише ЛСЦГ и непоткупљивог Славка Перовића, тако је и Иван Брајовић послужио да се неутралише Ранко Кривокапић. И социјалдемократе важе за процрногорску странку која у Србима

42 Slavko Perović: *Saopštenje*, broj 14 (9), 11/10/2013: „LSCG ne priznaje Miloševićevu zločinačku i lažnu Jugoslaviju, niti Čosića kao predsjednika!“

43 „Socijaldemokratska partija Crne Gore nastala je 1993. godine objedinjavanjem dela nekadašnjeg Saveza reformskih snaga Jugoslavije za Crnu Goru saveznog premijera Ante Markovića za Crnu Goru i Socijalističke partije Crne Gore. U tom smislu ona je prevashodno imala jugoslovensku orijentaciju, za razliku od Liberalnog saveza Crne Gore (LSCG), koji je od osnivanja 1990. godine bio suverenistička stranka.“ (Dragan Đukanović, „Identitetska pitanja i linije unutrašnjih podela u Crnoj Gori“, *Međunarodna politika*, № 3-4/2014: 395-422, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2014, str. 398-petit)

види странце, евентуално тек националну мањину.

Демократска партија социјалиста (ДПС) Мила Ђукановића владајућа је партија у Црној Гори која већ деценијама осваја око 40-42% гласова бирача и држи све полуге моћи. Настала из Савеза комуниста Црне Горе (СКЦГ),⁴⁴ након „Антибирокуратске револуције“ из 1989. године, када је млади промилошевићевски двојац Мило Ђукановић – Момир Булатовић помео са политичке сцене стару, окошталу структуру на челу са Марком Орландићем и Видојем Жарковићем. Ђукановић у унутарпартијском обрачуна 1997. године побеђује Момира Булатовића, а странка се цепа на два дела. Ђукановић од тада влада уз помоћ радикално сепаратистичких и антисрпских странака (СДП односно СД). Партија је грађански конципирана на основама црногорског идентитета. Иако начелно припада левици, Ђукановић је увео најрадикалнију варијанту неолибералних реформи које су потпуно деиндустријализовале Црну Гору, а десетине хиљада младих оставиле без перспективе и посла. Увео је Црну Гору у НАТО и на путу је да је, као једно од најсиромашнијих земаља Европе, уведе у ЕУ. У ДПС-у има један део Срба-каријериста, али сам партијски врх води отворену антисрпску политику: искључивим залагањем за национално црногорство, спровођењем националног инжењеринга у коме Срби трпе асимилацију, изгоном ћириличног писма из јавне употребе, променом Устава без да су Срби за било шта питани, давањем подршке канонски непризнатој Црногорској православној цркви коју је власт регистровала у полицијској станици на Цетињу...

Политички покрет УРА („Уједињена реформска акција“) везује се за медијски концерт „Вијести“ Жарка Ракчевића који пуних двадесет година гаји опозициони дискурс према режиму Мила Ђукановића, са индипендистичких позиција залагањем за самосталну Црну Гору и црногорски национални идентитет.⁴⁵ УРА је настала из „Позитивне Црне Горе“ Дарка Пајовића на темељима настојања да се обнови идеолошки и идентитетски дискурс Либералног савеза. „Позитивна“ је у јавности заступала

44 „Dominantna partija u Crnoj Gori je Demokratska partija socijalista. Nastala je tzv. internom mobilizacijom, tj. već opisanim prevratom unutar, do tada, jedinstvene partije Saveza komunista Crne Gore...“ (Olivera Komar, *Birači u Crnoj Gori – faktori izborne i partijske preferencije*, Fakultet političkih nauka Podgorica/Udruženje za političke nauke Srbije, Beograd, 2013, str. 75)

45 „Ukoliko bude izabran, Abazović će zamijeniti aktuelnog predsjednika GP URA Žarka Rakčevića.“ (<http://www.vijesti.me/vijesti/dritan-abazovic-jedini-kandidat-za-novog-predsjednika-gp-ura-931718>)

идентитетску политику грађанско-процрногорског националног дискурса. Како је Пајовић колаборирао са режимом, тако се „Позитивна“ распала, па је из ње (про)изашла УРА Дритана Абазовића која сада следи изразито опозициони дискурс према Ђукановићевом режиму, настојећи да привуче националне Црногорце и припаднике мањинских народа у опозициону орбиту против постојећег режима.

Сличну идентитетску политику заступа и ДЕМОС Миодрага Лекића. ДЕМОС је настао из амбициозног Лекићевог покушаја да коалицију српско-црногорских странака окупљених у „Демократски фронт“ (ДФ) обједини у једну грађанску странку коју би он лично водио на темељу потврде суверенистичких достигнућа ДПС-режима. За узврат, Лекић је исказао спремност да се бори за конститутивност српског народа у Црној Гори чиме би се Црна Гора трансформисала у црногорско-српску државу. Како су лидери две најјаче странке у ДФ-у, Андрија Мандић (Србин) и Небојша Медојевић (Црногорац), одбили да своје странке подведу под Лекићеву грађанску конструкцију, дошло је до сукоба након чега је Лекић напустио ДФ и основао своју странку ДЕМОС. Идентитетска политика ДЕМОС-а је начелно српско-црногорска, али не можемо се отети утиску да, нарочито после изласка српског дела ДЕМОС-а окупљеног око Горана Даниловића, Лекићев ДЕМОС постаје процрногорска странка негде на позицијама Абазовићеве УРА-е, с том разликом што декларативно Лекић није против да Црна Гора постане држава и српског народа.⁴⁶

Покрет за промјене (ПзП) Небојше Медојевића је процрногорска и проНАТО странка у оквиру српско-црногорског политичког савеза Демократски фронт (ДФ). Свесни да поделе на Србе и Црногорце досежу до породица, залажу се за црногорско-српско помирење. Најсажетије: реч је о Црногорцима који не одбацују традиционализам династије Петровић-Његош (пошто је реч о српској традицији, то им онда није страна коалиција са српским странкама). Ипак у идентитетском смислу „не помињу српску прошлост већ су више окренути црногорској будућности“. Овај политички покрет, настао из невладине организације „Група за промјене“ (по узору на Г17+ у Србији), у идентитетском смислу спада у мешовити модел који нагиње црногорском идентитетском варијетету.⁴⁷ Њихов процрногор-

46 <https://www.cdm.me/politika/demos-pred-rascjepom>, од 5. априла 2018.

47 О Покрету за промјене у: Florian Bieber, „The party system of Montenegro – Movement for Change PzP“, (edited by Vera Stojarová, Peter Emerson), *Party Politics in Western Balkans*: 119-130, Routledge, 2010, p. 125.

ски набој нарочито је био упадљив пре и након референдума о независности када су носиоци овог покрета помогли Ђукановићу да учврсти црногорску државност гласањем за нови устав из 2007. године. По новом уставу, без консензуса са значајним делом (српске) популације уведени су садашња: химна, застава и грб. Сукоб са ДПС-ом око стратешких питања развоја и правне државе одвукао их је у савез са интегристичким странкама у чврсту предизборну ДФ-коалицију.

Демократе Црне Горе настале су из Социјалистичке народне партије Црне Горе. Незадовољни лошим резултатима некада најмоћније опозиционе партије у Црној Гори група старијих предводника испред побуњене фракције поставила је млађахног Алексу Бечића (1987) за лидера нове странке. Бечић је организовао младо вођство партије, и врло брзо задобио поверење знатног дела популације. О идентитетском питању се не изјашњавају. Начелно су грађанска странка умерено леве оријентације.⁴⁸ Углавном их предводе национални Црногорци који говоре српским, понекад црногорским језиком. Већина њих или није религиозна или поштују Митрополију на Цетињу и СПЦ. Око чланства у НАТО нису се изјаснили. Демократе идентитетски себе позиционирају у мешовити модел српско-црногорског помирења при чему не доводе у питање Ђукановићеве тековине црногорског суверенизма.

У мешовити модел спада и *Социјалистичка народна партија Црне Горе* (СНП ЦГ). Произашла из ДПС-а, у почетку чврсто везана за Милошевићев СПС, након петооктобарских промена 2000. године партија се осамосталила у политичком деловању. Странка је била окосница референдумског „Не!“ којим се захтевало очување заједничке државе са Србијом. У идентитетском смислу била је то дуго пројугословенска странка, коју сада претежно воде Црногорци српског језика, привржени Митрополији Црногорско-приморској СПЦ-а. Већина њених чланова негира легитимитет референдума за издвајање из заједничке државе, али исказују лојалност према црногорској држави.⁴⁹ Идентитетска политика СНП-а још увек је у тражењу...

Из СНП-а је произашла и *Демократска народа партија* (ДНП) коју предводи Милан Кнежевић. Незадовољни јаловом

48 „Demokratska Crna Gora je partija lijevog centra, prepoznatljivo građanske profilacije..“ (<http://demokrate.me/mi-smo/o-nama/>, од 5. априла 2018. године)

49 Тако се у програмском документу наслова: „СНП ЦГ јуче, данас, сјутра“ на самом почетку истиче: „Јака и стабилна Црна Гора, свјесна своје историјске вертикале и националних интереса у будућност...“ (<http://www.snp.co.me/strana.asp?kat=1&id=6143>)

политиком вођства СНП-а који се након пораза на референдуму и након измена Устава Црне Горе из 2007. није супротставио радикално антисрпским потезима режима Мила Ђукановића, група „идентитетских Срба“ око Предрага Булатовића напустила је странку. ДНП важи за грађанску странку леве оријентације, која не признаје поделу на Црногорце и Србе.⁵⁰ Баштини антифашизам и тековине партизанске борбе и касније социјалистичке револуције. У Србији и Русији види најближе пријатеље и сараднике. Противи се уласку у НАТО. Око ЕУ нема децидиран став. Будућност Црне Горе види у заједници са Србијом и Републиком Српском. Чланица је предизборне коалиције Демократски фронт.

У Демократском фронту налази се и *Нова српска демократија* (НСД) Андрије Мандића. То је национална странка Срба у Црној Гори. Полазећи од чињенице да је према попису са почетка XX века у Црној Гори живело 95% Срба, НСД себе такође сматра грађанском партијом. Она себе смешта у националну десницу: то је странка старе, традиционалне, петровићевске Црне Горе.⁵¹ Свесни постојећег стања изградње национално-грађанског идентитета црногорске нације вођство НСД захтева да се Србима обезбеди конститутивност у Црној Гори, јер су Црну Гору утемељили Срби, и потом је градили заједно са националним Црногорцима.⁵² У идентитетском смислу присташе ове партије не поричу постојање националних Црногораца, али траже равноправни статус са њима, јер Црну Гору доживљавају и као српску државу, при чему исказују настојање ка ширим свесрпским интеграцијама, где би Црна Гора била једна од конституената.

Коначно, у чист српски модел политичке идентитистике спада *Српска листа* коју предводи Добрило Дедеић. Овај савез српских странака Црну Гору сагледава као српску државу, цр-

50 „Демократска народна партија се снажно противи произвођењу вјештачких и наметнутих подјела, посебно између Црногораца и Срба. За нас су Срби и Црногорци у Црној Гори један народ. Такође, имајући у виду да не постоји држава у Европи, у којој већински језик није службени, и у образовном систему доминантно заступљен, за нас је неприхватљиво да српска језичка заједница, као најбројнија у Црној Гори, буде дискриминисана. Полазећи од принципа заштите основних људских права и слобода, Демократска народна партија ће снажно захтијевати да у Уставу Црне Горе српски језик буде нормиран као службени језик.“ (<http://www.dnpg.me/program/>, од 5. априла 2018. године)

51 Због своје нескривене идеологије понеки је зову и „бјелашка странка“ или „равногорски савез“.

52 „Нова српска демократија се бори за равноправност српског народа у Црној Гори, његову конститутивност, пуну афирмацију националног идентитета, слободе и економских интереса, уз гарантовање права другим националним заједницама.“ (Програмски циљеви Нове српске демократије, <http://www.nova.org.me/stranica.php?id=2&tip=stranice>, од 5. априла 2018. године)

ногорски национални идентитет је, према њиховом гледишту, пуки фабрикат па га као такав и не треба прихватати. Црна Гора је савез: првотне Црне Горе (4 нахије и делови барске и никшићке општине), Брда, Старе Херцеговине, јужне Рашке, Боке и Приморја. Све ове земље, које данас припадају АВНОЈ-евској Црној Гори требале би да уђу у састав јединствене српске државе, при чему се не негира право Црногораца да формирају своју националну „Сан Марино државу“ на већинским просторима црногорског језика, у тзв. простору „Старе Црне Горе“. Тако би Црна Гора била окружена српством, као што је Сан Марино окружен Италијом.⁵³

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА И ТЕНДЕНЦИЈЕ КРЕТАЊА

Из свега наведеног произилазе извесни закључци и тенденције кретања пратеће појаве. Када је о закључцима реч ваља потврдити почетну хипотезу како су национални идентитети Срба и Црногораца искључиви, и како је, бар досада, национални идентитет Црногораца ширен на штету српског националног идентитета у Црној Гори. Политичке странке, као значајни носиоци идентитетских питања, пружају се у бесконачно минималним прелазима од чисто црногорског до чисто српског идентитета, при чему је некако највећа гужва у средишњем мешовитом идеалнотипском моделу. Очигледно да је овде конфузија и највећа, јер добар део бирачке популације има измешана српско-црногорска осећања. Проглашење Црне Горе за независну државу само је убрзало процес асимилације Срба у Црној Гори (умањило проценат Срба од пописа 2003. до пописа 2011, и значајно умањило број оних који користе српски језик између два пописа). Црна Гора је проглашена грађанском државом: намеће се грађански концепт асимилације, и Србима и осталим мањинским народима непрестано натура јавномњењски притисак да су недовољно лојални црногорској држави. Процес натурања црногорског идентитета је, међутим, неуспешан. Националних Црногораца је мање од 50%, они су заправо мањина у својој држави, и када би са власти пала дискриминаторска власт, број Црногораца би се још више смањило. Будућност Црне Горе је у

53 Из интервјуа Добрила Дедеића ТВ „Балкан инфо“: Добрило Дедеић, „Политичка елита српског народа је издала Србе у Црној Гори!“, *Балкан инфо*, од 12. јула 2017. године, посебно 31:41 – 34:32

извесном моделу консociјативне демократије два највећа народа: Црногораца и Срба, (што заступа све више политичких субјеката у Црној Гори, јер је садашње евроатлантско стање трајно дестабилишуће) уз уважавање пуних мањинских права: Бошњака, Муслимана, Албанаца, Хрвата, Рома... ДПС-режим који практично влада од 1945, а формално од краја осамдесетих година прошлог XX века, и даље игнорише нерешен статус и положај Срба, и спроводи тиху асимилацију. Асимилација је покушај да се намакне црногорска већина како би се заокружила крхка и ровита независност, а недавни покушај са тзв. „државним ударом“ показује колико је независност слабашна, са зависним институцијама подложним личној владавини једног човека и једне групе људи, криминализованим друштвом и нарушеним међуетничким односима. Признање самопроглашене лажне државе Косово и насилно увлачење Црне Горе у НАТО представљају очајничке покушаје режима да на пречац и насилно реши сва отворена питања којих је много.

У предвечерје председничких избора 2018. године отварају се следеће тенденције. Два су кандидата у позицији да остваре победу. Један је неприкосновени вођа Мило Ђукановић, који очајнички у финишу кампање настоји да намакне надполовичну већину како би избегао други изборни круг, и сада већ извесно обједињавање опозиције у другом кругу. Други кандидат је Младен Бојанић иза кога је стала велика већина опозиционих странака. Уколико би Ђукановић победио: стабилност Црне Горе би се привидно одржала. Земља би наставила евроатлантским курсом, тежак положај Срба би се продубио као и ерозија свих институција, нарасли би нерешени економски проблеми и криминал... Победа Бојанића отворила би наду у одржавању нових избора, јер је садашњи састав Скупштине Црне Горе, након тзв. „државног удара“, нелегитиман и не представља одраз воље бирачког тела Црне Горе. Нови избори би у том случају представљали саставни део решења проблема дубоке институционалне, муђуетничке, економске и социјалне кризе у Црној Гори. Најава кандидата опозиције Бојанића, да не би доводио у питање учињене унилатералне потезе Ђукановићевог режима око признања Косова и уласка Црне Горе у НАТО, указују да нека, од очију јавности, скривена сила ипак настоји да постигне „мирну транзицију власти“, без да се дира у утрасирани геополитички курс.

ЛИТЕРАТУРА

- Banović Branko, „Narativna reprodukcija savremenog crnogorskog identiteta u procesu Evroatlantskih integracija (II dio)“, *Etnoantropološki problemi*, Vol. 8, № 2/2013: 519-537, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2013.
- Bieber Florian, „The party system of Montenegro – Movement for Change PzP“, (edited by Vera Stojarová, Peter Emerson), *Party Politics in Western Balkans*: 119-130, Routledge, 2010, p.125.
- Vlahović Dragan, „Dan kada je rođena crnogorska nacija 1. maj 1945. godine – mesto rođenja *Borba*, organ KPJ“, *Srpsko nasleđe*, №11, novembar 1998.
- Вукић Предраг, „Мржња према Србима уједињавала чланство ЛСЦГ“, *Српске новине*, Подгорица, 19. фебруар 2010.
- Vuković-Čalasan Danijela, Đečević Mehmed: „Izazovi izgradnje građanskog identiteta u Crnoj Gori“, *Migracijske i etničke teme*, Vol. 31, № 1/2015: 7–37, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 2015.
- Дедеић Добрило, „Политичка елита српског народа је издала Србе у Црној Гори!“, *Балкан инфо*, од 12. јула 2017. године, посебно 31:41 – 34:32
- Динић Михајло, „О називима средњовековне српске државе – Славонија, Србија, Рашка“: 161-171, *Из српске историје средњег века*, Београд, 2003.
- Drašković Čedomir, „Zeta/Crna Gora u doba Balšića (1360-1421)“, *Zbornik radova Balšići*, Matica crnogorska, Cetinje, 2012.
- Ђукановић Драган, „Идентитетска питања и линије унутрашњих подела у Црној Гори“, *Међународна политика*, № 3-4/2014: 395-422, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2014.
- Завод за статистику: *Попис становништва, домаћинства и станова у 2003 – Становништво – вјероисповјест, матерњи језик и национална или етничка припадност према старости и полу*, Књига 3, Подгорица, новембар 2003.
- Ћевић Душан, *Crnogorska nacija*, Друго издање, Forum za etničke odnose, Beograd, 2015.
- Jagić Vatroslav, *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*, JAZU, Zagreb, 1867.
- Кнежевић Милош, *Изневерена држава – Србија и Црна Гора у времену разлаза*, Институт за политичке студије, Београд, 2007.
- Komar Olivera, *Birači u Crnoj Gori – faktori izborne i partijske preferencije*, Fakultet političkih nauka Podgorica/Udruženje za političke nauke Srbije, Beograd, 2013.
- Коматина Предраг, „Србија и Дукља у делу Јована Скилице“, *Зборник радова Византолошког института*, Vol. XLIX: 159-186, Византолошки институт САНУ, Београд, 2012.
- Коматина Предраг, „Идентитет Дукљана према *De administrando imperio*“, *Зборник радова Византолошког института*, Vol. LI, Византолошки институт, САНУ, Београд, 2014.
- Константин Порфиrogenит, *De administratio imperio*, глава 33, 34, 36.

- Lučić M. Čedomir, „Sloboda, vjera i nacionalni duh vladajuće loze Petrovića“, Зборник радова: *Dinastija Petrović Njegoš*, том I, CANU, Podgorica, 2002.
- Милосављевић Зоран, „БиХ и Црна Гора (не)одрживе мултинационалне творевине“, *Српска политичка мисао*, Vol. 38, № 4/2012: 301-318, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Monstat: *Popis stanovništva, домаћinstava i stanova u Crnoj Gori 2011. godine*, Саопштење, број 83, Zavod za statistiku, Podgorica, 12. јули 2011.
- MonStat: *Коначни резултати пописа 2003 – Stanovništvo prema nacionalnoj ili etничкој припадности u Republici Crnoj Gori po opшtinama*, Саопштење, број 44, Zavod za statistiku, Podgorica, 21. септембар 2004.
- Неименован извор, „Црногорски Сабор прогласио је слободну и независну Краљевину Црну Гору“, *Глас Црногорца*, бр. 9, од 13. јула 1941.
- Nikčević Tomica, „Guvernadurstvo kao политичка струја Crne Gore“, *Matica*, 191-210, Matica crnogorska, Cetinje, 2010.
- Новаковић Реља, *Где се налазила Србија од VII до XII века?*, Историјски институт/Народна књига, Београд, 1981.
- Пајовић Радоје, *Контрареволуција у Црној Гори – четнички и федералистички покрет 1941-1945*, Обод, Цетиње, 1977.
- Perović Slavko, *Саопштење*, број 14 (9), 11/10/2013.
- Петровић Драган, Станковић Владан: *Заједничка држава Србије и Црне Горе*, Институт за политичке студије, Београд, 2006.
- Програмски циљеви Нове српске демократије, <http://www.nova.org.me/stranica.php?id=2&tip=stranice>
- Раковић Александар, „Етнички идентитет Дукље и Зете“, <http://www.njegos.org/medieval/srednji.htm>
- Регент Александар Карађорђевић краљу Николи Петровићу и обрнуто, *Телеграм*, 14/27. јули 1914.
- Станковић Владан, „Грађански концепт црногорске нације – технологија асимилације Срба *in vivo*“, *Политичка ревија*, 4/2011: 69-88, Институт за политичке студије, Београд, 2011.
- Станковић Владан, „Српско питање у постреферендумској Црној Гори“, *Политичка ревија*, 3/2006, Институт за политичке студије, Београд, 2006.
- Стефан Првовенчани, Повеља Богородичиној цркви на острву Мљету, 124.
- Танјуг, „Дедеић – Србима потребне националне, а не европске интеграције“, *Вечерње новости*, Београд, 27. март 2018.
- Томашевић Ђорђе Вид, „Црногорци и остали Срби“, <http://www.njegos.org/arhsrpski/vid.htm>
<http://www.dnpcg.me/program/>
<http://www.snp.co.me/strana.asp?kat=1&id=6143>
<http://demokrate.me/mi-smo/o-nama/>
<https://www.cdm.me/politika/demos-pred-rascjepom>
<http://www.vijesti.me/vijesti/dritan-abazovic-jedini-kandidat-za-novog-predsjednika-gp-ura-931718>

Vladan Stankovic

SERBIAN IDENTITY AND MONTENEGRISM – CURRENT RELATIONS OF POWER

Resume

The national identity of the Serbs and Montenegrism are two parallel and exclusive phenomena. The representatives of the Montenegrin national identity deny their Serbian ethnic origin, with the help of the „Civil concept of the Montenegrin nation“ assimilate national Serbs in Montenegro. These assimilation processes of Serbs permanently destabilize Montenegrin society and undermine stability in the Western Balkans region. The exit strategy would represent, for the beginning: a consociational model for the organization of Montenegro, as a society of multiethnic and inter-religious communities, based on equal principles that would take place in parallel with the processes of regional integration in the Western Balkans region.

Keywords: Serbian identity, Montenegrin identity, Montenegrism, Montenegro, political parties, society.